

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОРЯDKУ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ЗА РАХУНОК МАЙНА ДЕРЖАВИ

В умовах змішаної ринкової економіки кожний суб'єкт, який здійснює господарську діяльність, повинен суворо дотримуватись правил господарювання, встановлених законодавством. Воно, зокрема Господарський кодекс України, сьогодні містить доволі розвернуту систему норм, які забезпечують точне та неухильне виконання ними цих правил [1]. І буквально кожна їх дія чи бездіяльність, яка тим чи іншим чином відхиляється від імперативних приписів закону щодо правил господарювання, не залишається поза увагою контрольно-наглядових органів і суворо карається державою шляхом застосування різноманітних санкцій. Причому таких органів налічується близько 8-ми десятків (хоча найближчим часом їх число буде скорочено за рахунок зменшення кількості органів державного нагляду (контролю) у складі органів центральної виконавчої влади), а арсенал санкцій, які вони застосовують, досить широкий: від штрафних санкцій аж до скасування державної реєстрації та ліквідації суб'єкта господарювання [2; 3, с. 381–394]. А що ж держава? Чи несе реально вона якусь відповідальність у випадку заподіяння збитків суб'єктам господарювання незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю її органів?

Не можна сказати, що законодавство в цьому плані мовчить або відсутнє. Перш за все норми про відповідальність держави знайшли своє закріплення у ст. 56 Конституції України, згідно з якою «кожен має право на відшкодування за рахунок держави матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень». Крім того, поряд із Цивільним і Господарським кодексами України, на сьогоднішній день прийнято ще більш як 30 законів, де також йдеться про відповідальність держави за незаконне заподіяння шкоди (збитків) суб'єктам господарювання.

Отже, якщо це все взяти до уваги, то здавалось би, що у суб'єктів господарювання не повинно виникати особливих труднощів із відшкодуванням збитків, оскільки для цього є достатня правова база. Але юристи, які практикують, знають, що добитися такого відшкодування з держави практично не-

можливо. І головна причина такої ситуації — це постійний дефіцит державного бюджету, недостатність у держави відповідних коштів, тобто економічна проблема. Із-за цього, на наш погляд, сама держава і блокує прийняття необхідних законів, пов'язаних із законодавчим забезпеченням належної реалізації норм про її відповідальність за збитки, неправомірно завдані суб'єктам господарювання. У результаті маємо те що маємо: з одного боку, є законодавство з нормами про відповідальність держави, а з іншого — не має реальної можливості звернути стягнення на конкретне державне майно перш за все через відсутність в ньому чіткої визначеності як щодо об'єктів стягнення (джерел), так і порядку (процедури) відшкодування таких збитків.

Метою даної статті є визначення основних складових законодавчого забезпечення порядку (процедури) відшкодування державою збитків, завданих суб'єктам господарювання за рахунок бюджетних коштів та іншого державного майна.

Зауважимо, що обидва ці питання (джерела і порядок відшкодування) законодавчо вирішені тільки стосовно фізичних осіб (громадян). Наприклад, в Законі України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» передбачено виділення 15000 тис. грн для цілей відшкодування їм збитків [4]. Подібні норми є і в законах про державний бюджет на інші роки.

Що ж стосується юридичних осіб (суб'єктів господарювання), то, як і в радянські часи, ця проблема залишилася поза увагою законодавця. Лише один раз, а саме в Законі України від 07.12.2000 р. «Про Державний бюджет України на 2001 рік» юридичні особи були названі в числі тих, що мають право на відшкодування збитків (шкоди) від держави в разі їх незаконного заподіяння з боку органів державної влади [5]. У наступні роки терміни «юридичні особи» чи «суб'єкти господарювання» взагалі були вилучені із тексту статей законів України про державний бюджет на відповідний рік, де йшлося про відшкодування збитків. Починаючи з Закону України «Про Державний бюджет України на 2002 рік», законодавець (щоби звести нанівець право суб'єктів господарювання на таке відшкодування) використав і по сьогоднішній день використовує

стандартну норму такого змісту: «Безспірне списання коштів із рахунку державного бюджету здійснюється виключно органами Державного казначейства України за черговістю надходження рішень за рахунок і в межах відповідних бюджетних асигнувань» [6]. А самі бюджетні асигнування на цілі відшкодування збитків суб'єктам господарювання Кабінетом Міністрів України ніколи не планувались при розробці проекту бюджету на відповідний рік, а Верховна Рада України, у свою чергу, ніколи не затверджувала виділення таких асигнувань в бюджеті. Це ще раз підтверджує, що держава не несе і не бажає нести відповідальність перед суб'єктами господарювання за незаконно завдані їм збитки в силу самої відсутності належного законодавчого забезпечення такої відповідальності — відсутні як джерела, так і порядок відшкодування. Таким чином, визнання за суб'єктами господарювання тільки «голового» права на відшкодування збитків без законодавчого забезпечення відповідальності держави фактично означає не що інше, як позбавлення їх такого права. Між тим, як відомо, інститут відповідальності держави — необхідна складова правової, демократичної держави. На думку Н. А. Кирилової, по ступеню його розробки, а головне — гарантованій можливості його практичної реалізації, можна судити про ступінь цінності підприємництва, бізнесу для держави [7, с. 3].

Отже, якщо насправді ставити за мету розбудову правової і демократичної держави, де панував би принцип верховенства права, верховенства Конституції, то необхідно все-таки чітко визначитись не тільки щодо об'єкта (джерел) стягнення, але й (що не менш важливо) врегулювати порядок (процедуру) відшкодування збитків суб'єктам господарювання. Дійсно, доки однозначно не вирішено питання щодо об'єктів стягнення, доти складно говорити про конкретну процедуру відшкодування державою збитків.

Що стосується джерел стягнення, то на сьогоднішній день ні один нормативний акт не містить чітко визначеного переліку майна, на яке можна було би звернути стягнення при відшкодуванні збитків в подібних випадках. Варіанти вирішення цього питання досліджувалися нами окремо [див.: 8, с. 32–33]. Було запропоновано основним таким джерелом вважати кошти Державного бюджету України, а додатковим — інше майно держави щодо якого в законодавстві не передбачено прямої заборони при зверненні стягнення за позовами суб'єктів господарювання.

Зауважимо, що ні в літературі, ні на законодавчому рівні питання щодо відшкодування збитків за рахунок і грошових коштів Державного бюджету України й іншого (негрошового) майна держави в Україні, наскільки нам відомо, ніким на ставилось і не розглядалось.

На перший погляд, здавалось би, тут є певна нормативна база і значних проблем, особливо в питанні звернення стягнення на бюджетні кошти, тобто на основне джерело, не повинно виникати. Адже замість раніше діючого відомчого «Порядку примусового списання (стягнення) коштів із рахунків установ і організацій, відкритих в органах Державного казначейства України», затвердженого наказом Державного казначейства України від 05.10.2001 р. № 175 [9], Постановою Кабінету Міністрів України від 09.07.2008 р. № 609 було затверджено новий «Порядок виконання рішень про стягнення коштів із рахунків, на яких обліковуються кошти державного та місцевого бюджетів, або бюджетних установ» (далі по тексту — Порядок) [10]. В п. 1 цього порядку прямо сказано, що він «визначає механізм виконання рішень про стягнення коштів із рахунків, на яких обліковуються кошти державного та місцевих бюджетів (далі — кошти бюджету) або бюджетних установ шляхом безспірного списання, у тому числі з реєстраційних і спеціальних реєстраційних рахунків розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, відкритих в органах Державного казначейства, що прийняті судовими та іншими державними органами (посадовими особами), які відповідно до закону мають право приймати такі рішення (далі — державний орган)». Більш того, там же, у п. 14 зазначено, що кошти державного бюджету, списані у безспірному порядку для відшкодування шкоди за рахунок держави у передбачених законодавством випадках, вважаються збитками, завданими державному бюджету. Сказано там і про те, що рішення про стягнення коштів повинні подаватися юридичними чи фізичними особами (або їх представниками) для виконання органам державної виконавчої служби.

Але проблема як раз і полягає в тому, що сьогодні реально неможливо використати цей Порядок для відшкодування збитків із державного бюджету. Адже в п. 10 Порядку зазначено, що безспірне списання коштів, що належать до загальнодержавних видатків державного бюджету, здійснюється Державним казначейством в межах бюджетних призначень, встановлених законом про державний бюджет за відповідною програмою загальнодержавних видатків. А як уже зазначалось вище, в законах про бюджет на відповідний рік бюджетні асигнування на такі цілі жодного разу не передбачались.

У законодавстві встановлено лише порядок повернення юридичним і фізичним особам за рішенням суду надмірно та/або помилково сплачених до бюджетів податків, зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджетів; вартості конфіскованого за рішенням суду майна, іншого майна, що переходить у власність держави, вилученого

податковими, митними, правоохоронними та іншими уповноваженими органами; конфіскованої за рішенням суду національної або іноземної валюти та коштів від реалізації інших валютних цінностей, вилучених податковими, митними, правоохоронними та іншими уповноваженими органами; відшкодування за рішенням суду з державного бюджету податку на додану вартість та/або відсотків за бюджетну заборгованість за несвоєчасно відшкодовані суми податку; стягнення за рішенням суду штрафів (відсотків), нарахованих на суми неповернутих (невідшкодованих) із бюджету податків, зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету (пп. 5, 6 Порядку). При цьому джерелом повернення цих коштів є дохідна частина бюджету, а не видаткова. У всіх інших випадках відшкодування державою збитків, завданих суб'єктам господарювання незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади за загальним правилом повинно відбуватися з видаткової частини бюджету. Однак порядок відшкодування збитків у таких випадках чинним законодавством не регламентовано.

Таким чином, незважаючи на прийняття вищезазначеного Порядку, все одно існує необхідність у визначенні процедури відшкодування збитків суб'єктів господарювання як за рахунок бюджетних (грошових) коштів, так і за рахунок іншого (не грошового) майна, оскільки ні в першому, ні в другому випадку такого порядку фактично не існує.

Перш за все це питання повинно бути вирішене не на рівні постанови Кабінету Міністрів України, а шляхом прийняття відповідного закону або шляхом внесення змін і доповнень до уже діючих законів. При цьому, окрім загальних положень, в ньому слід окремо вирішити два питання: про порядок відшкодування державою збитків за рахунок коштів державного бюджету України і про порядок відшкодування державою збитків за рахунок іншого майна.

Справа в тому, що правовий режим коштів Державного бюджету України суттєво відрізняється від правового режиму іншого державного майна. Суттєво відрізняються і повноваження різних державних органів по розпорядженню (управлінню) цим майном. Врешті-решт, при визначенні порядку слід враховувати і основи функціонування бюджетної системи, які встановлюються бюджетним, а не господарським чи цивільним законодавством. Тому розглянемо спочатку питання щодо законодавчого забезпечення порядку відшкодування збитків за рахунок коштів державного бюджету України, оскільки вони, з нашої точки зору, повинні бути все-таки основним джерелом стягнення. Звернення стягнення на інше майно повинно відбуватися лише за умови недостатності коштів державного бюджету і згоди суб'єкта

господарювання (потерпілого) на відшкодування йому збитків за рахунок іншого майна.

Безумовно, для побудови ефективного порядку законодавчого забезпечення відповідальності держави за рахунок бюджетних коштів необхідно хоча би коротко зупинитись на основах функціонування бюджетної системи України, так як саме в її рамках здійснюються операції з державними фінансами. Згідно з Бюджетним кодексом (ст. 48) в Україні законодавчо закріплена система казначейського виконання бюджету, яка базується на принципі єдності каси і принципі одного рахунку. У відповідності з цими принципами орган, який здійснює касове обслуговування бюджету (Державне казначейство України), відкриває в банку єдиний казначейський рахунок Державного бюджету України, на який зараховуються всі доходи, що поступають в бюджет від податків, зборів (обов'язкових платежів) та інші доходи державного бюджету, і здійснюються передбачені бюджетом видатки (п. 4 ст. 50 Бюджетного кодексу України) [11]. У самому загальному вигляді процедура здійснення видатків через казначейські органи схожа на звичайні платежі, що здійснюються через комерційні банки. Органи Державного казначейства — це, по суті, ті ж операційні банки [12, с. 17]. Різниця полягає лише в тому, що ці органи мають додатково право давати дозвіл платникам на здійснення платежів і зберігають за собою відповідний контроль по відношенню до платників, чого не мають банки по відношенню до клієнтів.

Крім того, виконання бюджету базується на принципі цільового використання бюджетних коштів, згідно з яким вони можуть витратитись виключно на цілі, що відповідають бюджетним призначенням, встановленим законом про Державний бюджет України, виділеним бюджетним асигнуванням чи кошторису. У протилежному випадку настає (крім зменшення асигнувань на таку же суму і зупинення операцій з бюджетними коштами) дисциплінарна, адміністративна чи кримінальна відповідальність винних осіб, у тому числі керівників Державного казначейства України (ст. 119, 121, 123 Бюджетного кодексу України).

Таким чином, стає очевидним, щоб не порушувати бюджетне законодавство, зокрема вимоги закону про державний бюджет на відповідний рік, всі вимоги до бюджету, у тому числі і по відшкодуванню суб'єктам господарювання незаконно завданих їм збитків, не підлягають задоволенню, якщо вони не передбачені цим бюджетом.

У зв'язку з цим основні складові збалансованого законодавчого забезпечення порядку (процедури) відшкодування державою збитків за рахунок коштів бюджету вбачаються в наступному.

1. Перш за все процедура відшкодування збитків суб'єктам господарювання за рахунок бю-

джетних коштів повинна будуватись на основі розумного балансу приватних (відшкодування, компенсація збитків тому чи іншому суб'єкту господарювання) і публічних інтересів (виконання судових рішень не повинно порушувати принцип цільового використання бюджетних коштів, які передбачені для реалізації державних задач і функцій, а також не ставити під загрозу як виконання бюджету на відповідний рік, так і стан державних фінансів взагалі).

2. Виплати на відшкодування збитків необхідно здійснювати з єдиного казначейського рахунку виключно органом, який здійснює виконання бюджету, тобто Державним казначейством України, без будь-якої участі головних розпорядників бюджетних коштів в особливому порядку, встановленому Бюджетним кодексом України.

3. У законодавчому порядку повинен бути закріплений обов'язок Кабінету Міністрів України передбачати у проекті закону про бюджет на відповідний рік відповідні кошти у складі видатків Державного бюджету на цілі відшкодування збитків суб'єктам господарювання. З цією метою необхідно, на наш погляд, обов'язково доповнити ст. 87 Бюджетного кодексу України пунктом 20-1 такого змісту: «відшкодування шкоди, завданої суб'єктам господарювання незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, їхніми посадовими і службовими особами при здійсненні ними своїх повноважень». У противному випадку звертати стягнення на бюджетні кошти стане неможливо. Відповідно і виконання судових рішень повинно здійснюватись в першу чергу за рахунок коштів, які передбачені на ці цілі в законі про бюджет на відповідний рік. В якості додаткової гарантії прав і законних інтересів підприємців і бізнесменів вважали б за доцільне законодавчо встановити мінімальний розмір таких видатків у відсотках до затвердженого обсягу видатків бюджету.

Отже, при умові виділення таких коштів в бюджеті їх певна частина, яка відповідає сумам заявлених до виконання судових рішень, повинна в обов'язковому порядку включатись Державним казначейством України у звіт лімітів бюджетних зобов'язань на поточний період. Натомість суми за судовими рішеннями, які пред'явлені до виконання в період дії даного зводу лімітів, повинні включатись до виплати (відшкодування) у звіт лімітів на наступний період.

4. Звичайно, не можна виключати ситуації, коли виділені в бюджеті кошти на відшкодування збитків закінчились або вони взагалі не були в ньому передбачені. У такому випадку, з нашої точки зору, виконання судових рішень щодо відшкодування збитків суб'єктам господарювання повинно здійснюватись за рахунок коштів резервного фон-

ду бюджету, оскільки формування такого фонду є обов'язковим. Згідно зі ст. 24 Бюджетного кодексу України він не може перевищувати одного відсотка обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету. Враховуючи те, що порядок використання коштів із резервного фонду бюджету визначається Кабінетом Міністрів України, останній повинен в нормативному порядку встановити верхню межу того відсотку коштів фонду, який може бути використано для цілей відшкодування збитків. Відповідно право (і одночасно обов'язок) на списання цих коштів повинно бути надано Міністерству фінансів України. При цьому повинен бути деталізований і сам порядок списання коштів із резервного фонду.

5. Якщо виділені в бюджеті кошти на відповідний рік вичерпані, а заодно вичерпані і кошти резервного фонду, то в подальшому виконання судових рішень щодо відшкодування збитків необхідно проводити за рахунок доходів, що перевищують враховані в законі про Державний бюджет України показники дохідної частини Державного бюджету. Згідно з п. 2 ст. 53 Бюджетного кодексу України «факт перевищення дохідної частини Державного бюджету України визнається за результатами офіційних висновків рахункової палати та Міністерства фінансів України щодо виконання Державного бюджету України за підсумками трьох кварталів у разі перевищення показників доходів, врахованих у розписі державного бюджету на відповідний період, більше ніж на 15 відсотків». Враховуючи, що розподіл додатково отриманих доходів бюджету здійснюється відповідно до закону про внесення змін до закону про Державний бюджет (ч. 1 ст. 53 Бюджетного кодексу України), в бюджетному законодавстві необхідно встановити обов'язок Кабінету Міністрів України при підготовці проекту закону про внесення змін до закону про державний бюджет передбачати виділення певної частини з цих доходів на відшкодування збитків суб'єктам господарювання. Відповідно право (і одночасно обов'язок) на списання цих коштів повинно бути надано Міністерству фінансів України, тобто так само як і у випадку списання коштів із резервного фонду. Такою уявляється **перша** стадія виконання судових рішень по відшкодуванню державою збитків за рахунок бюджетних коштів.

Відповідно всі вищезазначені складові щодо визначення порядку (процедури) відшкодування збитків за рахунок бюджетних коштів повинні знайти своє відображення не в законодавстві про виконання провадження, а саме в бюджетному законодавстві. Накінець, слід сказати про те, що суб'єкт господарювання не повинен бути позбавлений права повторного звернення стягнення на бюджетні кошти, коли виникне подібна необхідність.

Щоб максимально врахувати специфіку звернення стягнення на таке майно, як бюджетні кошти, доцільно було би ввести в Бюджетний кодекс України додаткову главу «Виконання судових рішень із відшкодування збитків суб'єктам господарювання за рахунок бюджетних коштів». У ній, крім вищезазначених положень, можна було би врегулювати і деякі інші питання, зокрема, про порядок пред'явлення судового рішення до виконання, підстави для його повернення суб'єкту господарювання і т. п. Крім цього, в якості додаткових гарантій прав потерпілих суб'єктів господарювання дану главу вважали б за необхідне доповнити нормою про стимулювання держави до своєчасного виконання судових рішень шляхом сплати штрафних санкцій у відповідності з п. 6 ст. 231 Господарського кодексу України, згідно з яким штрафні санкції за порушення грошових зобов'язань встановлюються у відсотках, розмір яких визначається обліковою ставкою Національного банку України за весь час користування чужими коштами. При цьому вони повинні стягуватися понад збитки, встановлені судовим рішенням.

Розглянемо тепер **другу** стадію виконання судових рішень із відшкодування збитків за рахунок іншого майна держави.

При неможливості виконання судового рішення на протязі визначеного законом часу із-за недостатності чи відсутності бюджетних коштів (перша стадія виконання) суд за письмовою заявою суб'єкта господарювання повинен звернути стягнення на інше державне майно (друга стадія виконання). Іншими словами, перехід до цієї стадії виконавчого провадження необхідно розглядати як право, а не обов'язок суб'єкта господарювання. Якщо врахувати, що рішення суду з відшкодування збитків за рахунок бюджету, як правило, пред'являється до виконання в період, коли уже діє бюджетний розпис і звід лімітів бюджетних зобов'язань на даний період (цей період складає три місяці), і що сума, яка присуджена судом до стягнення, може бути включена у звід лімітів тільки на наступний тримісячний період, то із врахуванням цих строків загальний строк на виконання судового рішення за рахунок бюджетних коштів не повинен перевищувати 6 місяців. Отже, цілком розумно було би вважати строк виконання судового рішення за рахунок бюджетних коштів таким, що спливає, в момент закінчення дії зведеного ліміту бюджетних зобов'язань у період, який є наступним за тим, коли таке рішення суду було пред'явлено до виконання. Враховуючи вищевикладене, вважаємо за необхідне доповнити Бюджетний кодекс України статтею такого змісту: «Строк на виконання судового рішення за рахунок бюджетних коштів вважається таким, що спливає у момент закінчення дії зведеного ліміту бю-

джетних зобов'язань у період, який є наступним за тим, коли таке рішення суду було пред'явлено до виконання органам Державного казначейства України. Граничний строк на виконання такого судового рішення не повинен перевищувати шість місяців».

На протигагу цьому в літературі висловлена думка про те, що таке право повинно виникати при недостатності бюджетних коштів на рахунок Державного казначейства на момент звернення суб'єкта господарювання з вимогою про стягнення збитків з держави [13, с. 22–23]. Проте дана точка зору, як уже було показано вище, не враховує особливостей виконання судових рішень за рахунок бюджетних коштів, а тому є неприйнятною.

Щоб забезпечити суб'єкту господарювання можливість звернутись із заявою до суду про відшкодування збитків за рахунок іншого державного майна, очевидно слід зобов'язати органи Державного казначейства України в максимально короткі строки видати йому завірену належним чином довідку про недостатність або відсутність бюджетних коштів для відшкодування завданих йому збитків, тобто про неможливість їх відшкодування за бюджетні кошти. Крім того, за заявою суб'єкта господарювання відповідні державні органи, у віданні яких знаходиться те чи інше майно, зобов'язані надати йому всю необхідну інформацію стосовно цього майна.

Слід зауважити, що на сьогоднішній день задача пошуку прийняттого майна, на яке можна було би звернути стягнення, значно полегшується введенням в дію Єдиного реєстру об'єктів державної власності [14]. Згідно з п. 1 Положення про Єдиний реєстр об'єктів державної власності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів від 14.04.2004 р., він є автоматизованою системою збирання, обліку, накопичення, оброблення, захисту та надання інформації про нерухоме майно, а також корпоративні права держави та державне майно, що не увійшло до статутних фондів господарських товариств, створених у процесі приватизації та корпоратизації. Користувачами Реєстру є як органи державної влади і місцевого самоврядування, так і підприємства, організації та громадяни (п. 5). Сам Реєстр складається із двох частин: адресно-довідкової та інформаційної. Перша — містить довідкові дані про підприємства, господарські товариства, у статутних фондах яких акції (частки, паї) належать державі, відомості про місцезнаходження і т. ін. Друга частина містить відомості про засновників, суб'єктів господарювання, фінансові (бухгалтерські) та статистичні показники, відомості про філії, представництва, розмір корпоративних прав держави, розмір земельних ділянок і площ забудови для об'єктів нерухомого майна, тип, найменування та вартість цього майна тощо. Розпорядником Реєстру є Фонд державного майна України, який

і затвердив порядок і умови користування ним (наказ від 09.12.2005 р. «Про затвердження форм надання відомостей про об'єкти державної власності» та наказ від 23.03.2005 р. «Про затвердження Порядку та умов користування Єдиним реєстром об'єктів державної власності») [15].

Отже, якщо спробувати підсумувати вищенаведене і викласти його у вигляді правової норми, то всі ці вищенаведені пропозиції, на наш погляд, можна реалізувати шляхом доповнення Господарського кодексу ст. 249-І (прим.) наступного змісту:

«Стаття 249-І. Майнова база (джерела) і порядок відшкодування державою збитків, завданих суб'єктам господарювання незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органів державної влади.

1. Основним джерелом відшкодування державою збитків, завданих незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень, є кошти Державного бюджету України в межах сум, виділених на ці цілі законом України про державний бюджет на відповідний рік, а також кошти державного резерву бюджету в сумі, визначеній Кабінетом Міністрів України, та додаткові (позапланові) доходи бюджету в обсягах і порядку, встановлених бюджетним законодавством.

Якщо у строки, передбачені бюджетним законодавством, збитки суб'єкту господарювання за рахунок бюджетних коштів не були відшкодовані, він вправі повторно звернути стягнення на бюджетні кошти.

2. При неможливості виконання судового рішення за рахунок коштів, зазначених у частині першій даної статті, суд за письмовою заявою потерпілого суб'єкта господарювання повинен звернути стягнення на інше державне майно (крім майна, на яке відповідно до закону не може бути звернено стягнення), зокрема:

1) акції, частки, паї, що належать державі у статутних фондах господарських організацій з корпоративними правами держави, які значаться у Реєстрі корпоративних прав держави;

2) державні частки у статутних фондах міжгосподарських підприємств;

3) майно загальносоюзних громадських об'єднань (організацій) колишнього Союзу РСР;

4) державне майно, що перебуває на балансі господарських організацій і не увійшло до їх статутних фондів при приватизації;

5) державне майно, що перебуває на балансі господарських організацій і не увійшло до їх статутних фондів при корпоратизації;

6) державне майно, що перебувало на балансі господарських організацій, підприємств і установ та залишилося після їх ліквідації;

7) акції (частки) вторинної емісії, які були викуплені за рахунок коштів, передбачених державним бюджетом на такі цілі або в обмін на корпоративні права держави у статутних фондах господарських організацій, а також конвертовані в привілейовані прості іменні акції;

8) конфісковане державою майно.

Звернення стягнення на таке майно є правом суб'єкта господарювання, а відповідні державні органи, у віданні яких знаходиться те чи інше майно, зобов'язані надати йому всю необхідну інформацію стосовно цього майна за його письмовою заявою.

3. Добровільне, без судового розгляду, відшкодування збитків суб'єктам господарювання за рахунок бюджетних коштів та іншого майна держави з боку відповідних державних органів не допускається».

В подальшому, після винесення судом відповідного рішення про звернення стягнення на таке майно, виконання судового рішення повинно здійснюватись відповідно до тих правил, які встановлені Законом України «Про виконавче провадження». Безумовно, при визначенні порядку звернення стягнення на інше державне майно було би доцільно доповнити Закон України «Про виконавче провадження» відповідним розділом, в якому були би врегульовані питання, зокрема, щодо професійної оцінки тих чи інших майнових об'єктів, про особливості порядку накладення арешту на різні види державного майна, про строки виконавчого провадження щодо окремих майнових груп, про суб'єкта, якому надається право визначення конкретного майна — об'єкта стягнення, про орган, який уповноважений діяти від імені боржника (держави) в ході виконавчого провадження і т. д.

Враховуючи наші реалії, не можна виключати такої ситуації, коли збитки суб'єкту господарювання не будуть відшкодовані ні за рахунок бюджетних коштів, ні за рахунок іншого майна. Тому виходячи з того, що, з однієї сторони, відповідальність держави перед суб'єктами господарювання за завдані їм збитки піднята до рівня конституційного принципу, а з іншої — у правовій державі повинна бути виключена сама можливість її ухиляння від відповідальності, вважали б за необхідне в законодавчому порядку надати у подібних випадках таким суб'єктам право на самозахист їх майнових прав, як це передбачено абз. 5 ст. 55 Конституції України і ст. 19 Цивільного кодексу України. Цей самозахист, як нам уявляється, можна реально здійснити за рахунок тих податків, які підлягають сплаті ними до Державного бюджету України у відповідному поточному періоді (періодах). Цю пропозицію, на наш погляд, також можна реалізувати шляхом доповнення Господарського кодексу України статтею 249-2 наступного змісту:

«Стаття 249-2. Самозахист суб'єктом господарювання майнових прав при невідшкодуванні державою збитків, завданих йому незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органів державної влади.

Якщо збитки, неправомірно завдані суб'єкту господарювання, не будуть відшкодовані ні за рахунок бюджетних коштів, ні за рахунок іншого державного майна, то такий суб'єкт вправі здійснити самозахист своїх порушених майнових прав за рахунок сум тих податків, які підлягають сплаті ним до державного бюджету у відповідному поточному періоді (періодах) при умові попередження про це державної податкової адміністрації за своїм місцезнаходженням за 30 календарних днів». Якщо ж буде прийнято рішення про підготовку спеціального закону «Про джерела і порядок відшкодування державою збитків, неправомірно завданих господарюючим суб'єктам», то в ньому вищенаведене доповнення можна викласти в тій же редакції.

Таким чином, вищенаведене дає достатньо підстав стверджувати, що саме визначення порядку відшкодування збитків за рахунок державного майна (як коштів бюджету, так і іншого майна) здатне зняти існуючі перепони на шляху реалізації конституційного принципу відповідальності держави перед суб'єктами господарювання. Тому побудову внутрішньо узгодженої системи звернення стягнення на таке майно слід розглядати в якості важливого і обов'язкового кроку на шляху впровадження реальної відповідальності держави, що здатна, у свою чергу, ще й задіяти у її взаємовідносинах з господарюючими суб'єктами такий важливий принцип відповідальності, як її невідворотність.

Література

1. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18, № 19–20, № 21–22. — Ст. 144.
2. Михайло Бродський. Кількість контролюючих органів скоротиться майже вдвічі. — Режим доступу : http://www.dkrp.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=150793&cat_id=37571.
3. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / кол. авт. : Г. Л. Знаменський, В. В. Хахулін, В. С. Щербина та ін. ; за заг. ред. В. К. Мамутова. — К. : Юрінком Інтер, 2004. — 688 с.
4. Про Державний бюджет України на 2009 рік : Закон України від 26.12.2008 р. № 835-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2009. — № 20, № 21–22. — Ст. 269.
5. Про Державний бюджет України на 2001 рік : Закон України від 07.12.2000 р. № 2120-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 2. — Ст. 10.
6. Про Державний бюджет України на 2002 рік : Закон України від 20.12.2001 р. № 2905-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 12. — Ст. 92.
7. Кирилова Н. А. Гражданско-правовая ответственность государства : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 — «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Н. А. Кирилова. — М., 2003. — 34 с.
8. Болотова Г. Д. Джерела відшкодування державою збитків, неправомірно завданих суб'єктам господарювання / Г. Д. Болотова // Экономика и право. — 2009. — № 3. — С. 29–34.
9. Про затвердження Порядку примусового списання (стягнення) коштів з рахунків установ і організацій, відкритих в органах Державного казначейства : наказ Державного казначейства України від 05.10.2001 р. № 175 // Офіційний вісник України. — 2001. — № 49. — Ст. 2217.
10. Про затвердження Порядку виконання рішень про стягнення коштів з рахунків, на яких обліковуються кошти державного та місцевих бюджетів, або бюджетних установ : Постанова КМ України від 09.07.2008 р. № 609 // Офіційний вісник України. — 2008. — № 51. — Ст. 1685.
11. Бюджетний кодекс України : Закон України від 21.06.2001 р. № 2542-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 37. — Ст. 189.
12. Нестеренко Т. Г. Казначейская система как инструмент эффективного управления государственными финансами / Т. Г. Нестеренко // Финансы. — 2001. — № 3. — С. 16–20.
13. Дмитриев В. В. Субсидиарная ответственность государственных и муниципальных образований по обязательствам государственных и муниципальных учреждений в связи с введением в действие Бюджетного кодекса РФ / В. В. Дмитриев // Кодекс-info. — 2000. — № 9. — С. 16–25.
14. Про затвердження Положення про Реєстр об'єктів державної власності, які використовуються у сфері господарської діяльності : Постанова КМ України від 14.04.2004 р. № 467 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 15. — Ст. 1043.
15. Про затвердження Порядку та умов користування Єдиним реєстром об'єктів державної власності : Наказ Фонду державного майна України від 23.03.2005 р. № 622 // Офіційний вісник України. — 2005. — № 16. — Ст. 866.

Подано до редакції 01.09.2010 р.